

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-
ЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

ЗУБОВСЬКИЙ Андрій Євгенович

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ
ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Спеціальність 08.07.01 - економіка промисловості

Автореферат
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

AB 30.969

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Донецькому науково-дослідному вугільному інституті.

- Наукові керівники - професор, кандидат економічних наук Д. Я. Толкацер;
- кандидат економічних наук О. В. Мартякова
- Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор А. І. Бутенко
- доктор економічних наук А.М. Кутиркін
- Провідна організація - виробниче об'єднання по видобутку вугілля "Донецквугілля"

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00756632 (T)

Захист відбудеться " 3 " *листопада* 1994 р. на засіданні спеціалізованої ради Д.05.12.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 270044, Одеса, 44, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса, 44, Французький бульвар, 29.

Автореферат розісланий " 3 " *грудня* 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат економічних наук

Тараканов М. Л.

М. Л. Тараканов
ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

1. Загальна характеристика роботи.

1.1. Актуальність теми дослідження. Сучасний етап, що характеризується особливостями зміни одних суспільних відносин на інші, загострили проблеми, зв'язані з людиною. Складність соціально-економічного положення країни привела до чисельних соціальних явищ, що супроводжуються втратою і зменшенням засобів до існування широкими верствами населення.

З переходом на ринковий механізм ведення господарства особливо зростає роль і значимість вугільної промисловості, єдиного незалежного виду енергоносія в Україні. Тому просування по шляху реформ і розвитку значною мірою залежить від соціальної рівноваги, відсутності соціальних конфліктів, напруженості у вуглевидобувній галузі.

У результаті виділення, аналізу і співставлення факторів, що сприяють і перешкоджають розвитку галузі, складанню і аналізу можливих сценаріїв її розвитку виділено варіант перспективного розвитку у режимі 2000 років - 155-157 млн. т; 2010 - 2015 року - 170-172 млн. т, що створює реальні фінансові основи для розв'язання проблем соціального розвитку.

Разом з тим негативні тенденції у розвитку вугільної промисловості, зв'язані з об'єктивними умовами технології вуглевидобутку, а також соціально-економічні проблеми суспільства, обумовлюють ряд негативних наслідків у вигляді: підвищення частоти аварій, травм, захворюваності, втрати місця роботи й ін. Робітники галузі піддаються ризику втратити життя, здоров'я, працездатність, місце роботи, що призводить до зменшення засобів на існування, зниження життєвого рівня.

Значному ризику втрати здоров'я і життя піддаються гірники і жителі вуглевидобувних регіонів України в силу екстремальної екологічної обстановки. Техногенне навантаження тут на одиницю території і кількість шкідливих речовин від стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря в кілька разів перевищують середні показники по Україні. Донецький регіон є найменше водозабезпеченим у країні. Складна економічна, соціальна і екологічна ситуація привела, що вугільна галузь України сконцентрувала у собі величезний потенціал соціальних збурень, який стає найбільш небезпечним в умовах кризи.

У обставинах, що склалися, велике значення для збереження соціальної рівноваги і подолання соціальної напруженості має підвищення соціального захисту через удосконалення системи соціального страхування робітників галузі, що відповідає перетворенням у суспільстві.

Незважаючи на високу потребу всіх без винятку робітників вугільної промисловості у соціальному захисті, що підтверджується результатами обробки даних соціологічного опитування, до цього часу наукові основи і системний підхід до розв'язання проблеми не розроблені і, як наслідок, соціальний захист гірників перебуває у зародковій стадії.

Викладені положення визначили вибір тематики, актуальність і практичну значимість цієї дисертаційної роботи, яка спрямована на створення нових науково-обґрунтованих підходів до розробки і реалізації соціальної політики в галузі соціального захисту робітників вугільної промисловості, у тому числі з питань, зв'язаних з видами і формами соціального страхування у галузі.

1.2. Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у розробці соціально-економічного механізму удосконалення системи соціального страхування для підвищення соціального захисту працюючих.

Досягнення поставленої мети поставило вимогу розв'язання групи методичних завдань, що включають:

аналіз світових тенденцій у виробництві, торгівлі й використанні вугілля;

виділення і аналіз факторів, що сприяють і несприяють (перешкоджають) розвитку галузі;

аналіз соціально-економічних передумов удосконалення соціального страхування у вугільній промисловості;

ретроспективний аналіз системи соціального страхування і її особливостей у вугільній промисловості;

дослідження економічної суті страхування і місця соціального страхування у системі економічних відносин;

дослідження потреби робітників вугільної промисловості у соціальному захисті;

аналіз системи соціального страхування за кордоном;

розробку концептуального підходу до питань соціального страхування робітників галузі;

розробку пропозицій по удосконаленню соціального страхування від нещасних випадків на виробництві;

розробку пропозицій по створенню страхового товариства.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є соціальні і економічні процеси, зв'язані із соціальними ризиками. Особливу увагу приділено соціальному захисту працюючих через удосконалення механізму страхування.

Об'єктом дослідження вибрані процеси соціального страхування, у тому числі від нещасних випадків і захворюваності на шахтах Держвуглепрому України, технологія виробництва на яких, а також соціально-економічні умови перехідного періоду супроводжуються соціальними ризиками втрати життя, здоров'я, працездатності, місця роботи, а в кінцевому підсумку засобів існування, що породжує соціальну напруженість.

1.4. Методологія і методика дослідження. Теоретичною основою проведеного дослідження є наукові положення і досвід, нагромаджені у галузі соціального захисту в Україні, а також у капіталістичних і колишніх соціалістичних країнах, державні документи цих країн і Міжнародних організацій.

У дисертації використані методи: дослідження процесів і явищ у їх взаємозв'язку і розвитку; логічного, статистичного і факторного аналізу; соціального опитування; історизму й ін. При обробці даних застосовувались методи математичної статистики з використанням засобів обчислювальної техніки.

Джерелами первинної інформації послужили статистичні дані Міністерства статистики України і Державного комітету по видобутку вугілля за період з 1990 року, результати соціологічного опитування і спостережень, праці зарубіжних вчених-економистів (у тому числі колишнього СРСР), інструкції й інші законодавчі матеріали органів соціального страхування (Фонду соціального страхування, Пенсійного фонду).

1.5 Наукова новизна результатів дослідження полягає у розвитку напрямків підвищення соціального захисту робітників на основі удосконалення соціального страхування. До нових положень слід віднести:

визначення місця соціального страхування у системі економічних відносин;

виділення факторів, що впливають на розвиток галузі, і їх класифікацію;

схему соціальних і економічних досліджень взаємовідношення людини із середовищем;

соціально-економічні передумови удосконалення соціального страхування у галузі;

методичні пропозиції по удосконаленню соціального страхування робітників галузі;

методичні пропозиції по створенню страхового товариства.

1.6. Практична цінність результатів дослідження полягає у:

виконаний системний аналіз, що включає соціологічне опитування робітників вуглевидобувних підприємств і об'єднань, може бути використаний у всіх підгалузях вугільної промисловості й інших галузях промисловості при розв'язанні проблеми соціального захисту трудящих;

розроблені у дисертації пропозиції по удосконаленню системи соціального захисту впроваджені у об'єднаннях по видобутку вугілля "Донецьквугілля", "Донбасантрацит" і "Ровенькиантрацит" і дозволили вирішити важливе для цих об'єднань питання - збереження штату робітників, у тому числі на основних процесах (очисних і підготовчих роботах), в умовах жорсткої конкуренції з боку приватного підприємництва;

створена і успішно функціонує страхова компанія "Згода" за типом акціонерного товариства закритого типу. Досвід роботи компанії може бути використаний не тільки у вугільній промисловості, але і у всіх інших галузях народного господарства України;

рекомендації використані у затвердженій Кабінетом міністрів "Програмі розвитку вугільної промисловості і її соціальної сфери до 2005 року"

1.7. Апробація і впровадження результатів роботи. Основні теоретичні положення і практичні результати досліджень обговорені і схвалені на семінарах Дніпропетровської гірничої академії, ІЕП НАН України, Донвугі, на засіданнях науково-технічних рад ВО "Донецьквугілля", "Донбасантрацит" і Держвуглепрому України.

1.8. Публікації. За матеріалами виконаних досліджень у відкритій пресі опубліковані 5 робіт обсягом 28,1 друкованих аркушів, з яких автору належить 4,9 друкованих аркушів.

1.9. Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох глав і висновку, списку використаної літератури з 94 найменувань, містить 148 сторінок машинописного тексту, 27 таблиць і 8 рисунків.

2. Основні положення дисертації.

2.1. Визначено місце соціального страхування у системі економічних відносин.

Основними фінансовими формами соціального захисту у промислово розвинутих країнах є страхування і допомога (соціальне забезпечення і соціальна допомога). Страхування виражає особливі економічні відносини з приводу утворення і використання спеціальних фондів з метою надання допомоги в особливо обмовлених випадках.

Перехід до багатогукладності економіки, удосконалення законодавчої бази, поява комерційних страхових організацій надають страхуванню класичні риси страхування ризиків, у тому числі і соціальних.

Економічна суть страхування полягає у тому, що в силу ймовірного характеру наступу несприятливих випадкових подій, коли заздалегідь невідомо час їх наступу, об'єкт і ступінь впливу, суб'єкти, які піддані ризику, об'єднуються разом, щоб зменшити можливі наслідки шкоди для одного з них шляхом розподілу її на всіх. У випадку виникнення небажаних і непередбачених подій проводиться відшкодування збитків суб'єктами, у яких вони відбулися, шляхом розподілу збитків на усі суб'єкти (учасники) створення страхового фонду. Система працює тим ефективніше, чим більше суб'єктів об'єднуються у союз, тому що з'являється можливість рівномірно розподілити внески у страховий фонд протягом року.

На перших етапах страхування була розповсюджена розкладкова система, при якій в основі взаємовідносин між страхувальниками лежав реальний збиток. Від його величини визначали внесок кожного учасника для покриття фактичної суми збитку. Зараз переважає система страхування, побудована на внесенні страхувальником твердо встановленої, обчисленої заздалегідь суми платежів, що не залежить від розміру збитків, що виникли у даному році, тобто відшкодування втрат проводиться за рахунок раніше створеного фонду.

В умовах переходу до ринкової економіки, характерної для України, відбувається адаптація і зміни економічних відносин, що відповідають особливостям суспільної системи у конкретний історичний період. Ці зміни почалися і в системі соціального страхування, перетворюючи її з форми соціального забезпечення в класичну форму страхування соціальних ризиків, що базуються на попередньому обліку ризику; участі трудящих у фінансуванні соціального страхування; видовій, галузевій і внутрігалузевій диференціації тарифів на соціальне страхування;

фінансової самостійності видів страхування. Національні відмінності в системі соціального страхування, а також перехід до ринкових відносин, в умовах яких широко використовується страхування, вимагають вивчення розв'язання цих питань у зарубіжній практиці.

Людство у ході розвитку набуло великого досвіду організації систем соціального захисту. Нагромадження і збагачення досвіду проводиться міжнародними громадськими організаціями для використання як рекомендацій в національних практиках.

Конвенції встановлюють: типовий перелік допомог і виплат при різних видах подій, типового адресата, норматив платежу, нормативну базу платежу, потенційного платника, переліки можливих послуг і виплат.

Нині в Україні не ратифікована жодна Конвенція МОТ в галузі соціального страхування. Разом з тим нагальна необхідність змін у суспільстві вимагає і реформи соціального страхування. У Конвенції соціального захисту, розробленій Верховною Радою України першого скликання, як прототип створюваної в країні системи соціального страхування взята модель, що діє в Німеччині, основи якої були закладені ще у другій половині XIX століття в період правління канцлера Бісмарка. Зупинимося на філософії і деяких елементах цієї системи.

Соціальне страхування у ФРН є елементом соціально-правової держави, виходить із згладжування соціальних протиріч, проявів справедливого соціального порядку захисту майнових інтересів кожного окремого громадянина. Його метою є досягнення соціальної безпеки і високого соціального статусу громадян.

Згідно законодавства соціальне страхування у Німеччині складається з чотирьох напрямків: страхування на випадок хвороби (медичне страхування); пенсійне страхування; страхування на випадок безробіття; страхування від нещасного випадку на виробництві.

Паралельно із соціальним страхуванням широко розвинуте приватне страхування. Тенденції обсягів і структури державного соціального страхування і приватного пенсійного страхування наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Співвідношення державного і приватного пенсійного страхування

	Витрати страхових організацій					
	млрд. марок	%	млрд. марок	%	млрд. марок	%
Пенсійне страхування	113,0	100	135,0	100	150,0	100
У тому числі:						
державне						
соціальне	102,7	90	115,0	80	120,0	80
приватне	11,3	10	20,0	15	30,0	20

Аналіз системи соціального страхування Німеччини дозволяє виділити кілька її основоположних принципів:

1. Автономність кожного виду страхування.
2. Наявність специфічних інфраструктур для забезпечення діяльності кожного виду страхування.
3. Самоуправління органів соціального страхування і контроль над ними з боку держави через спеціальний орган.

4. Пайова участь у фінансуванні наймача і робітника (крім страхування від нещасних випадків на виробництві, яке здійснює тільки наймач).

5. Податкові пільги для видів соціального страхування.

6. Обов'язкова форма страхування до певного рівня доходів й ін.

Система соціального захисту Німеччини за допомогою страхування є найдовше діючою у світі, відноситься до найбільш ефективних систем, на її основі створені і успішно функціонують системи соціального страхування у всьому світі.

Перехід України на ринкові методи ведення господарства вимагає зваженого удосконалення механізму соціального страхування. У цій ситуації вивчення досвіду Німеччини і співвіднесення його з проблемами, що виникають у результаті особливостей перехідного періоду, будуть сприяти удосконаленню вітчизняної системи соціального страхування, що відповідає справжнім умовам розвитку.

2.2. Виділені фактори, що впливають на розвиток галузі, і зроблена їх класифікація.

В силу значних потенційних можливостей вугілля більшість прогнозів майбутнього світової промисловості є досить оптимістичними і передбачають стійке зростання видобутку кам'яного вугілля із середньорічними темпами порядку 3%.

Виконаний аналіз дозволив виявити ряд тенденцій і факторів, що роблять вплив на розвиток вугільного виробництва в Україні. Серед них як найбільш істотні можна виділити такі.

Сприяючі розвитку:

1. У світі зберегається тенденція до збільшення енергоспоживання (у основному, яка відображає потреби країн,

що розвиваються і південноазійських країн), що визначає збільшення видобутку вугілля. Кон'юнктура світового ринку первинних енергоносіїв дозволяє очікувати виходу вугілля на перше місце серед інших видів палива.

2. Україна не має скільки-небудь істотних родовищ нафти і газу, а перспективи розвитку атомної енергетики поставлені під сумнів Чорнобильською катастрофою. У цих умовах вугілля є істотним власним джерелом одержання енергії.

3. У стані найбільших експортерів вугілля відбуваються серйозні переміщення, зв'язані із зміною економічного, політичного і соціального статусу ряду країн. Створюються передумови для заповнення "експортних ніш, що утворилися" у Західній Європі з участю іноземних інвесторів.

4. Україна має крупні родовища енергетичного і коксівного вугілля, а також розвинуту інфраструктуру, необхідну для забезпечення їх постачання на внутрішні і зовнішні ринки.

5. У світовій практиці вироблена система заходів підвищення ефективності вуглевидобувного виробництва у складних гірничо-геологічних умовах, при великій глибині розробки і жорстких екологічних обмеженнях.

Не сприяючи розвитку:

1. Вироблення електричної і теплової енергії з природного газу набагато екологічніше, ніж на вугільних ТЕС і ТЕЦ. Це створює передумови для зміни енергетичної концепції у промислово розвинутих країнах, що не може не позначитися на поставках палива.

2. Незважаючи на велику кількість розроблюваних проєктів і значні субсидії на виконання НІР, будівництво пілотних і демонстраційних установок, масштабне розширення переробки вугілля для отримання мазуту, бензину, синтез газу й

інших продуктів переробки у доступний для огляду період не передбачається.

3. Можна чекати зниження споживання коксу в Україні, викликаного розвитком ринкових відносин, конверсією, реконструкцією доменних, сталеплавильних і прокатних виробництв.

4. Шахтний фонд Донбасу представлений, як правило, шахтами з великим строком служби, що ведуть розробки у тяжких гірничо-геологічних умовах, на великій глибині. Більшість шахт, що потребують капітальної реконструкції, особливо це стосується технологічних комплексів поверхні і стаціонарних установок. Продуктивність розроблюваних пластів низька, якість вугілля невисока.

5. Екологічна обстановка в регіонах вуглевидобутку знаходиться у кризовому стані. Це висуває як першочергове завдання реалізацію великого обсягу природоохоронних заходів, що також приведе до різкого зростання собівартості вугілля і, можливо, до подальшого зменшення обсягів видобутку.

Ретельний аналіз "за" і "проти" дозволив з кількох сценаріїв можливого розвитку вугільної промисловости України виділити найбільш оптимальний. Реалізація рішень прийнятого варіанта дозволить підвищити видобуток вугілля за межами 2005 року до 160-165 млн. т і збільшити більш ніж у 1,3 раза продуктивність праці робітника по видобутку. Програма "Вугілля" затверджена Кабінетом Міністрів України і є основою подальшого розвитку галузі.

Таким чином, вугільна промисловість України має ясну і чітку перспективу, що потенційно створює сприятливі умови для поліпшення її соціальної сфери і збереження кількісного складу трудящих галузі.

Разом з тим глибока криза вугільної галузі, обумовлена складністю вугледвидобутку, існуючою в країні організаційно-правовою непевністю процесів роздержавлення, розвалом системи матеріально-технічного забезпечення в результаті розриву господарських зв'язків, важким фінансовим станом через систематичне порушення договірних зобов'язань споживачами вугілля і несвоєчасне бюджетне фінансування галузі, привела до різкого зниження соціальної захищеності шахтарів і посилення соціальної напруженості в шахтарських колективах. У обставинах, що склалися, зростає потреба у розробці реальних механізмів захисту робітників вугільних підприємств і їх сімей від втрати засобів до існування.

2.3. Розроблена схема соціальних і економічних досліджень взаємовідношення людини і середовища. Встановлені соціально-економічні передумови удосконалення соціального страхування у галузі.

Для визначення ваги питань соціального страхування у загальній сукупності потреб соціального захисту вугільників було проведено соціологічне опитування, результати якого дозволяють побачити цю потребу і визначити адресність її реалізації.

Сукупність об'єктів дослідження сформована шляхом двоступінчатої вибірки. На першому ступені відбір об'єктів дослідження носив не випадковий характер із застосуванням неповторної квотної вибірки, в результаті чого були відібрані 17 шахт у складі 14 виробничих об'єднань із загальною чисельністю промислови-виробничого персоналу - 54242 чол.

На другому етапі формування вибіркової сукупності проводилось методом випадково-безповторного відбору респондентів, які відповіли на запитання анкети, серед робітників підприємств, що потрапили у вибірку. Відбір

здійснювався з врахуванням чисельності промислово-виробничого персоналу кожної шахти і загального числа анкет, запропонованих для проведення опитування. Крок відбору визначався за формулою

$$K = \frac{N}{n}, \quad (1)$$

де N - загальний об'єм вибіркової сукупності, чол.;

n - кількість анкет, шт.

Оцінка репрезентативності вибіркової сукупності здійснена шляхом розрахунку об'єму вибірки, мінімально достатнього для одержання достовірних результатів на всю генеральну сукупність, за формулою

$$n = \frac{t^2 \sigma^2 N}{N \Delta^2 + t^2 \sigma^2}, \quad (2)$$

де N - об'єм генеральної сукупності, чол.;

σ^2 - дисперсія альтернативної ознаки;

Δ - гранична помилка вибірки;

t - коефіцієнт довір'я.

Гранична помилка вибірки (Δ) визначається за формулою

$$\Delta = t \cdot \mu, \quad (3)$$

де μ - середня помилка вибірки.

Коефіцієнт довір'я $t=2$ при заданій ступені точності і ймовірності $\alpha=0,95$.

Середня помилка вибірки (μ) для двоступінчатої гніздової вибірки визначається за формулою

$$\mu^2 = \left(1 - \frac{r}{R}\right) \frac{\sum_{i=1}^r (p_i - \bar{p})^2}{r(r-1)} + \left(1 - \frac{m}{M}\right) \frac{r}{R} \frac{\sum_{i=1}^r p_i (1 - p_i)}{r^2(m-1)}, \quad (4)$$

де r - число відібраних шахт (ш/у), шт.;

R - загальне число шахт (ш/у), шт.;

m - середнє число анкет, одержаних з однієї шахти (ш/у), шт.;

M - чисельність промислово-виробничого персоналу вибраних шахт, чол.;

p_i - частина альтернативної ознаки по i -й шахті вибіркової сукупності;

\bar{p} - частина альтернативної ознаки, середня для всієї вибіркової сукупності.

Таким чином за формулою (4)

$$\mu^2 = 0,933 \frac{0,1061}{17 \cdot 16} + 0,984 \cdot 0,067 \frac{2,45}{289 \cdot 49} = 0,000371,$$

$$\text{отже } \mu = \sqrt{0,000371} = 0,01926.$$

Гранична помилка вибірки (Δ) за формулою (3)

$$\Delta = 2 \cdot 0,01926 = 0,03852.$$

Достатній об'єм вибірки (n) за формулою (2), маючи на увазі, що максимально допустима величина дисперсії для якісних ознак становить $\sigma^2 = 0,25$:

$$n = \frac{4 \cdot 0,25 \cdot 558080}{558080 \cdot 0,03852^2 + 4 \cdot 0,25} = 673 \text{ анкети.}$$

Таким чином, результати анкетного опитування ($n=847$) є достатніми для розповсюдження на всю генеральну сукупність, мають наукову цінність і практичний інтерес і можуть бути використані для прийняття управлінських рішень.

Останнім часом для пом'якшення негативних наслідків становлення ринкових відносин на державному рівні стала активно формуватися політика соціального захисту непрацевдатних і слабозахищених верств населення. Соціальний же захист трудящих відданий на відкуп підприємствам і галузям, які у більшості своїй мають слабкі уявлення про те, що на них покладається, а при наявності обмежених фінансових засобів не можуть реально

невдоволення захистом прав й інтересів трудящих у суспільстві вказали 81% опитаних, а на роботі - 82,1% .

Наявність шкідливих і небезпечних для здоров'я виробничих факторів на вугільних шахтах при відсутності ефективних технічних і медико-профілактичних заходів руйнує його. Тому оцінки робітників свого стану здоров'я викликають заслужовуючи уваги тривогу. 48,3% опитаних негативно оцінюють його, а серед них 11,4% - вкрай негативно. 17,7% вважають себе здоровими і 34,0% оцінюють здоров'я як задовільне. Таким чином, майже половина опитаних констатують явні відхилення у своєму здоров'ї.

У вугільній промисловості. де процес виробництва характеризується наявністю шкідливих і небезпечних факторів, виникають обставини, що викликають ризик втратити здоров'я, а в окремих випадках і життя робітників, Тому у галузі існує потреба в більш досконалій і гнучкій системі страхування життя і здоров'я. З числа опитаних негатвну оцінку існуючій системі страхування дали 78,8% робітників, 4,9 % поцінували позитивно, а 16,3% вказали, що не знають положень системи страхування.

Результати анкетного опитування дозволили виділити ряд положень, суть яких зводиться до необхідності:

розширити права і можливості керівництва шахти у розв'язанні соціальних проблем;

розробити і застосувати у галузі спеціальні заходи відповідальності за нерозв'язуваність соціальних питань;

виробити галузеві заходи по підвищенню трудової і виробничої дисципліни;

сформувати систему пільг і компенсацій залежно від фактичного стану умов праці;

забезпечити при удосконаленні системи страхування гарантованість виплат, підвищити рівень гарантій, врахувати вартість життя, створити систему страхування шахтою.

2.4. Розроблені методичні пропозиції по удосконаленню соціального страхування робітників галузі.

Нині у відповідності з діючим законодавством страхування може бути реалізовано у двох організаційно-правових формах: обов'язковій і добровільній.

Обов'язкове страхування - форма страхування, коли страхові відносини виникають у силу закону.

Добровільне страхування - форма страхування на основі добровільно укладуваного договору між страхувальником і страховиком, за якого виступає організація, що проводить страхування і яка бере на себе зобов'язання виплатити страхувальнику (або іншим особам, які беруть участь у страхуванні) страхову суму або відшкодувати збитки.

Питання визначення форм соціального страхування, основних їх функцій і завдань, організаційно-правових структур і фінансового механізму вимагають для свого розв'язання формування ряду принципів моментів, які дозволяють конкретизувати критерії побудови системи. Перерахуємо найважливіші з них :

1. Наявність і швидкий розвиток різних форм власності і господарювання висувають необхідність побудови стабільних і надійних кредитно-фінансових систем страхування, організацію яких можна забезпечити на основі: обов'язкового характеру страхування, контролю за своєчасністю і повнотою виплат з боку спеціальних органів, наділених значними повноваженнями; нормативного визначення державою мінімальних норм страхового захисту; простоти у побудові систем.

2. Висока ступінь диференціації доходів трудящих у нових умовах господарювання, підвищення рівня демократизації суспільства вимагають поряд із обов'язковим страхуванням забезпечення функціонування добровільного страхування, де страхувателями виступали б як наймач (колективне), так і самі трудящі (особисте). Питання про добровільне (додаткове) страхування повинне вирішуватися у кожному конкретному випадку з допомогою колективних договорів або індивідуально.

Доцільною для вугільної або будь якої іншої галузі промисловості організаційно-правовою формою добровільного (додаткового) страхування є акціонерні страхові товариства або фонди на базі виробничого об'єднання. Підприємства вугільної промисловості характеризуються технологічними процесами підвищеного ризику, що супроводжуються аваріями, травматизмом, професійною і професійно обумовленою захворюваністю. Для визначення цієї тенденції необхідна профілактична система заходів, а також заходи по реабілітації і пенсіонуванню інвалідів праці. Серед яких пріоритет віддається розробці систем соціального страхування від нещасних випадків на підприємстві.

Існуюча система має свої позитивні й негативні моменти, але зміни в економічних відносинах вимагають її реорганізації й адаптації до нових економічних умов, у тому числі і в галузі охорони праці.

Завдання нині зводиться до поєднання позитивних моментів діючої системи з прогресивним досвідом країн з розвинутою ринковою економікою в галузі соціального страхування. З прийняттям Україною Закону "Про охорону праці" у господарських відносинах закріплюється новий механізм управління охороною праці, основою якого є економіко-правові

методи. Одною із центральних ланок даного механізму є інститут страхування від нещасних випадків. Основним принципом і перевагою даної системи є формування економічного інтересу роботодавця у проведенні заходів по охороні праці на основі залежності внесків на соціальне страхування від рівня ризику робітника втратити працездатність на виробництві. Відточений господарський механізм реалізації цього принципу забезпечує високу ефективність системи страхування від нещасних випадків.

Удосконалення діючої системи страхування і організацію автономного фонду страхування від нещасних випадків можна реалізувати поступово, застосовуючи зручні для нашого суспільства форми.

Основні принципи автономної системи страхування нещасних випадків полягають:

у обов'язковому страхуванні працюючих на випадок втрати працездатності від нещасних випадків і професійної захворюваності;

у зміні громадянського праводомагання працюючих до наймача на праводомагання до страхової організації;

у делегуванні державних функцій по організації цього виду страхування акціонерним об'єднанням підприємств;

у затвердженні додаткових видів страхування у колдоговорах.

Методичною основою пропонованої системи страхування нещасних випадків є:

оплата підприємцем усіх витрат, пов'язаних з наслідками нещасних випадків;

залежність внесків (тарифів) кожного підприємства від рівня небезпеки (ризика) втрати працездатності на виробництві,

величини заробітної плати працюючих, числа і тяжкості нещасних випадків. Ідея створення страхових компаній при виробничих об'єднаннях (Держвуглепромі) знаходить підтримку у багатьох респондентів. У випадку заснування таких компаній їх клієнтами могли би стати, залежно від умов страхування, від 44 до 87% опитаних.

Особливості перехідного періоду, умови непевності диктують необхідність застосування змішаних стратегій. Тому поряд з обов'язковими формами страхування (страхові відносини закріплені законодавчо) можлива реалізація додаткового страхування (на основі договору між страховиком і страхувальниками на добровільній основі).

2.5. Розроблені методичні пропозиції по створенн. страхового товариства.

Проведене соціологічне опитування керівників різного рівня виробничих об'єднань і підприємств по видобутку вугілля (табл. 2.2 і рис. 2.1) показало, що основним видом страхових компаній слід вважати акціонерні товариства закритого типу (далі за текстом АТ), створені і діючі у відповідності із законами України "Про господарські товариства", "Про цінні папери і фондову біржу", "Про страхування".

У зв'язку з цим у роботі були розглянуті питання, пов'язані із розробкою положень, що регламентують діяльність подібного роду страхових компаній. Дослідження перш за все стосувалися мети і завдань акціонерного страхового товариства, функцій і утворення основних фондів.

Акціонерне товариство закритого типу (страхова компанія) створюється на акціонерній основі для проведення страхових і перестраховальних операцій і, отже, основним завданням АТ є підтримка розвитку ринкових структур і підприємництва шляхом надання українським і іноземним юридичним особам і

громадянам страхового захисту їх майна і особистих інтересів, сприяння становленню системи соціального захисту населення.

Таблиця 2.2

Оцінка виду організації страхових компаній
(у % до числа опитаних)

№	Який вид організації страхових компаній Ви вважаєте найбільш доцільним	% до числа опитаних
1	Акціонерне товариство відкритого типу	24,7
2	Акціонерне товариство закритого типу	53,2
3	Концерн	7,2
4	Консорціум	4,1
5	Товариство з обмеженою відповідальністю	9,5
6	Інші види	0,3

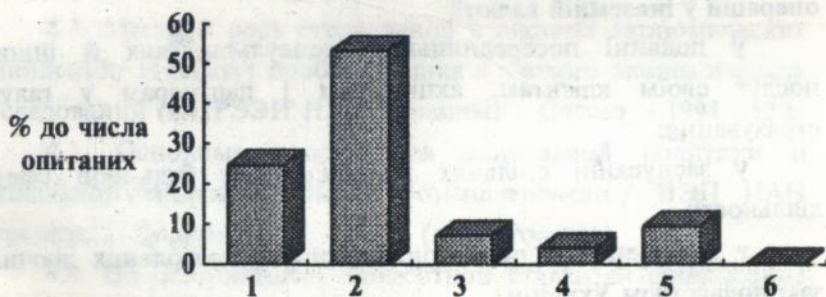

Рис. 2.1

Для розв'язання статутних завдань АТ повинне виконувати функції, суть яких полягає:

у укладанні договорів страхування і перестраховування, установлення по них розмірів тарифних ставок (страхової премії);

у здійсненні угод й інших юридичних дій, необхідних для здійснення своєї діяльності і які не протирічать вимогам законодавства і Статуту;

у випуску акцій, облігацій, відкриття і закриття у банках рахунків АТ, його філіалів і представництв і розпорядження ними. Видачі в установленому порядку довіреності, веденні справ у судах і арбітражних судах, укладанні мирових угод;

у придбанні і відчуженні рухомого й нерухомого майна, одержанні на правах орендатора земельних ділянок, веденні будівництва, орендуванні будівель або їх частини, одержанні кредитів з метою забезпечення страхової діяльності;

у здійсненні ділового співробітництва із страховими організаціями України, зарубіжних країн;

у здійсненні страхових, перестраховувальних й інших операцій у іноземній валюті;

у поданні посередницьких, консультаційних й інших послуг своїм клієнтам, акціонерам і партнерам у галузі страхування;

у заснуванні спільних підприємств у будь-якій сфері діяльності;

у здійсненні інших видів діяльності, дозволених діючим законодавством України.

Для ведення діяльності АТ утворює статутний фонд, який формується шляхом злиття капіталів юридичних і фізичних осіб або за рахунок особистих внесків засновників. Розмір статутного фонду визначається у відповідності з Договором про спільну діяльність засновників по створенню АТ.

3. Висновки

У дисертації здійснено розв'язання наукової проблеми удосконалення системи соціального страхування у вугільній промисловості України в умовах ринкових відносин, що мають важливе народногосподарське значення.

Результати досліджень автора впроваджені у 2 виробничих об'єднаннях по видобутку вугілля. Створена і успішно функціонує страхова компанія "Згода" за видом акціонерного товариства закритого типу.

4. Основні положення дисертації опубліковані в наступних роботах

4.1. Анализ действующей системы социального страхования работников угольного предприятия: Сб. науч. тр. Донуги "Техника, технология и экономические методы управления на шахтах Украины". - Донецк, 1993.

4.2. Место и роль страхования в системе экономических отношений/ Институт проблем рынка и эколого-экономических исследований (ИПРЭЭИ НАН Украины). - Одесса. - 1994. -12 с.

4.3. Основные направления социальной политики и социальной защиты в угольной промышленности / ИЭП НАН Украины. - Донецк, 1994. - 112 с. (в соавторстве)

4.4. Об оптимизации процентной ставки за финансовые услуги, Депонирована в ГПНТБ Украины, 1994 г. - 7 с. (в соавторстве)

4.5. Роль коммерческих банков в развитии производственной и социальной сфер. - Кн. Структурные сдвиги в производственном потенциале. - Киев: Наук. думка. - 1993. - 92-102 с.

SUMMARY

Zubovsky A.E. Social Insurance of Coal Industry Workers. Thesis for Candidate of Sciences Degree on 08.07.01 specialty "Economy of industry", Odessa, Research Institute of Market, Economy and Environment.

5 works are defended including theoretic research for improvement of social insurance in coal mining industry of Ukraine within free market conditions.

Conceptual points of the branch social insurance are developed together with the proposal of insurance society arrangement.

The introduction of the research results was provided in DONETSKUGOL and DONBASSANTRACITE Coal Mining Associations.

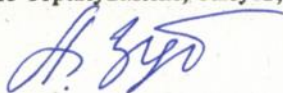
Аннотация

Зубовский А.Е. Социальное страхование работников угольной промышленности.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 - экономика промышленности, Одесса, Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований.

Защищаются 5 научных работ, которые содержат теоретические исследования в области совершенствования системы социального страхования в угольной промышленности Украины в условиях рыночных отношений. Разработаны концептуальные положения социального страхования в отрасли и даны предложения по созданию страхового общества. Внедрение результатов исследований осуществлено в производственных объединениях по добыче угля "Донецкуголь" и "Донбассантрацит"

Ключові слова: соціальне страхування, галузь, система.

Подписано в печ. 30.09.94

Формат 60×84/16. Бум. типогр. Офс. печ.

Усл. печ. л. 1,0. Заказ №1391 . Тираж 100 экз.

Бесплатно.

ИПР ЭЭИ НАН Украины,

270044, Одесса, 44, Французский бульвар, 29

152984

AB 30.969

AB 30.969